

Η αξιοποίηση έργων τέχνης μέσω ΤΠΕ στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών στη εκπαιδευτική πράξη

Παπαδάκης Σπύρος¹, Φραγκούλης Ιωσήφ²

¹ Σχολικός Σύμβουλος Πληροφορικής, ΣΕΠ ΑΠΚυ
papadakis@sch.gr

² Επίκουρος Καθηγητής ΑΣΠΑΙΤΕ, ΣΕΠ ΕΑΠ
sfaka@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία αυτή παρουσιάζεται μία μέθοδος αξιοποίησης των έργων τέχνης στην εκπαίδευση με χρήση των ΤΠΕ για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών. Παρουσιάζονται οι λόγοι που καθιστούν αναγκαία την αξιοποίηση έργων τέχνης στη διδακτική πράξη. Περιγράφονται οι δυνατότητες υλοποίησης της μεθόδου με αξιοποίηση προηγμένων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας (ΤΠΕ). Από τα μοντέλα προσέγγισης έργων τέχνης στην εκπαίδευση, επιλέγεται και υλοποιείται το μοντέλο του Perkins. Δίνεται παράδειγμα αξιοποίησης έργου τέχνης για την ανάδειξη της κριτικής σκέψης στο πλαίσιο επιμόρφωσης εκπαιδευτικών. Από την αρχική αξιολόγηση οι εκπαιδευτικοί διαπιστώνουν ότι η μέθοδος είναι ενδιαφέρουσα, εφικτή στην υλοποίηση της με την υποστήριξη των ΤΠΕ και προσδοκούν ότι θα τους βοηθήσει στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών τους.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: έργα τέχνης, ΤΠΕ, επιμόρφωση εκπαιδευτικών, κριτική σκέψη, εκπαιδευτική πράξη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα έργα τέχνης αποτελούν ένα πολύτιμο θησαυρό οποίος μπορεί να αξιοποιηθεί κατάλληλα στην εκπαιδευτική πράξη υπηρετώντας ένα ευρύ φάσμα στόχων όπως η ανάπτυξη του κριτικού στοχασμού, της δημιουργικότητας, της αυτογνωσίας, της κατανόησης της διαφορετικότητας και της γνωστικής ανάπτυξης (Μέγα 2011:62). Με αυτή την έννοια η ενασχόληση με την παρατήρηση και επεξεργασία έργων τέχνης συμβάλλει θετικά στην διεργασία της μάθησης (Gardner,1990; Efland, 2002).

Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται τόσο στο πεδίο της τυπικής εκπαίδευσης όσο και της μη τυπικής με μορφή εκπαίδευσης η οποία στηρίζεται στην αξιοποίηση της τέχνης για εκπαιδευτικούς σκοπούς.

Αρκετοί θεωρητικοί όπως ο Gardner ο Eisner, ο Perkins, και ο Κόκκος, διατυπώνουν την άποψη πως η εκπαίδευση μέσα από την αξιοποίηση έργων τέχνης συμβάλλει στη διαδικασία της μάθησης, ενώ παράλληλα βοηθά τους εκπαιδευόμενους να αναπτύξουν ποικίλες δεξιότητες, όπως κριτική σκέψη, δημιουργικότητα, συναισθηματική έκφραση (Gardner,1990; Perkins,1994; Eisner,2002; Κόκκος, 2011; Phillips & Fragoulis, 2011).

Συστηματικές προσπάθειες για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της τυπικής εκπαίδευσης στην αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαίδευση υλοποιήθηκαν στη χώρα μας κατά το σχολικό έτος 2011-2012 στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου «Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης», καθώς και από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο κατά το Ακαδημαϊκό έτος 2012-2013 στο πλαίσιο των Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών « Σπουδές στην Εκπαίδευση και Εκπαίδευση Ενηλίκων».

Ανάλογες πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί από την Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων για επιμόρφωση εκπαιδευτικών και εκπαιδευτών ενηλίκων στην αξιοποίηση έργων τέχνης στη διδακτική πράξη.

Παράλληλα, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το Διαδίκτυο έχουν γίνει εργαλείο καθημερινής χρήσης, τα οποία μπορούν να βελτιώσουν τα αποτελέσματα της εκπαίδευσης συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών παρά τα προβλήματα ελλειπών κατάρτισης των εκπαιδευτικών (Somekh, 2008). Οι εξελίξεις στις Τεχνολογίες της Πληροφορικής και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) προσφέρουν νέα εργαλεία και ψηφιακά περιβάλλοντα μάθησης τα οποία

αναπτύσσονται συνεχώς στη βάση σύγχρονων παιδαγωγικών μεθοδολογιών και τίθενται στη διάθεση των εκπαιδευτικών ως υποστηρικτικά μέσα για την επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων (Papadakis & Giglione, 2008). Με τα εργαλεία αυτά και την αύξηση της ενσωμάτωσης τους στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση καθίσταται ευκολότερη η αξιοποίηση και περαιτέρω ανάπτυξη νέων εκπαιδευτικών και διδακτικών στρατηγικών όπως της αξιοποίησης της τέχνης στην εκπαίδευση.

Σε αυτή την εργασία παρουσιάζεται και αναλύεται η έννοια της κριτικής σκέψης καθώς και οι λόγοι που καθιστούν αναγκαία την αξιοποίηση έργων τέχνης στη διδακτική πράξη. Περιγράφονται τα μοντέλα προσέγγισης έργων τέχνης στην εκπαίδευση, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο μοντέλο του Perkins. Παρουσιάζονται οι δυνατότητες που προσφέρουν σήμερα οι ΤΠΕ στην εύρεση, προβολή και επεξεργασία έργων τέχνης κάθε μορφής στην εκπαιδευτική διαδικασία. Επίσης παρουσιάζεται ένα παράδειγμα αξιοποίησης έργου τέχνης για την ανάδειξη της κριτικής σκέψης σε ομάδα μαθητών. Η εργασία ολοκληρώνεται με τη διατύπωση συμπερασμάτων και προτάσεων σχετικά με την αποτελεσματική αξιοποίηση των έργων τέχνης στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών με κατάλληλη αξιοποίηση των ΤΠΕ.

H ENNOIA THS KRITIKHS SKEPHHS

Σύμφωνα με τους Richard και Elder (2008), κριτική σκέψη (critical thinking) είναι ο τρόπος σκέψης - για οποιοδήποτε θέμα, περιεχόμενο, ή πρόβλημα - στο οποίο ο στοχαστής βελτιώνει την ποιότητα της σκέψης του έπειτα από αναστοχασμό στις δομές που ενυπάρχουν στον τρόπο σκέψης. Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνεται από την Μέγα, (2011) η κριτική σκέψη αποτελεί μια δυναμική, ενεργητική διεργασία, με μεταγνωστικά χαρακτηριστικά η οποία πυροδοτείται από σημαντικά εναύσματα, όπως τη λήψη απόφασης (κατά τον Ennis) ή την προσωπική εκτίμηση σε καίρια ζητήματα (κατά τον Dewey). Η κριτική σκέψη διαμορφώνεται και εξελίσσεται με βάση το ρεπερτόριο των εμπειριών των μαθητών, μέρος των οποίων τελείται στο εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Χαρακτηριστικά στοιχεία της κριτικής σκέψης είναι τα ακόλουθα: α) αποτελεί μια ενεργητική διαδικασία, β) αποτελεί προσεκτική εξέταση μιας θέσης ή άποψης, γ) απαιτεί την χρήση αποδεικτικών στοιχείων.

Πιο συγκεκριμένα σε σχέση με το πρώτο στοιχείο η κριτική σκέψη ως ενεργητική διαδικασία έρχεται σε αντίθεση με την απλή αποδοχή ή εισροή της πληροφορίας. Το άτομο σε αυτή την περίπτωση δεν δέχεται παθητικά τη γνώση, αλλά αναζητά άλλες παρόμοιες με αυτή που εξετάζει γνώσεις και εμπειρίες (Μέγα, 2011:28).

Σε σχέση με το δεύτερο στοιχείο η προσεκτική εξέταση μιας θέσης ή μιας άποψης υπακούει σε συγκεκριμένες μεθοδολογικές αρχές που παραπέμπουν στην υλοποίηση συγκεκριμένων δράσεων, ενώ παράλληλα δεν υποτιμάται η ύπαρξη ενός κατάλληλου υποστηρικτικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος το οποίο διευκολύνει τέτοιου είδους πρακτικές (Μέγα, 2011:28).

Σε σχέση με το τρίτο στοιχείο η κριτική σκέψη απαιτεί τη χρήση αποδεικτικών στοιχείων και οδηγεί στην αναγνώριση των αιτιών ενός φαινομένου. Για τον Fisher (2007) η διεργασία αυτή αποτελεί μια από τις σημαντικές δράσεις του κριτικά σκεπτόμενου ατόμου.

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Αρκετοί θεωρητικοί στο πεδίο της εκπαίδευση (Perkins, 1994, Κόκκος, 2011, Μέγα, 2002) διατυπώνουν την άποψη πως η ανάπτυξη της στοχαστικής διεργασίας μέσα από την παρατήρηση έργων τέχνης μπορεί να προκληθεί μέσα από ειδικά διαμορφωμένες δράσεις (Κόκκος, 2011:21).

Οι δράσεις αυτές έχουν ως στόχους τους ακόλουθους:

α) τη δημιουργία προϋποθέσεων αποτελεσματικής μάθησης μέσα από την ενεργητική συμμετοχή εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων στη συστηματική παρατήρηση έργων τέχνης

β) τη συνειδητοποίηση από πλευράς εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων πως ο πολιτισμός και τα δημιουργήματά του δεν πρέπει να είναι αποκλεισμένα από την καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική, αλλά πρέπει να αποτελούν μέρος της

γ) την ανάπτυξη στοχαστικής διάθεσης από την πλευρά εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων

δ) την ανάπτυξη ολιστικής συστημικής σκέψης από τους συμμετέχοντες στη μαθησιακή διαδικασία, εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους (Κόκκος, 2011:22).

Σύμφωνα με τον Perkins (1994) η επαφή με τα έργα τέχνης προάγει τον στοχασμό (Κόκκος, 2011:39). Την άποψη αυτή παρουσιάζει στη μονογραφία του με τίτλο: « The intelligent eye: Learning to Think by Looking Art» (Perkins,1994).

Ο Perkins (1994) αναφέρει στο έργο του πως οι τέχνες λειτουργούν ως «...μαγνήτης για τις αισθήσεις...», καθώς βοηθούν στην εστίαση σε μια συγκεκριμένη κατάσταση ή γεγονός την ώρα που συντελείται η διεργασία της μάθησης.

Σύμφωνα με τον Κόκκο (2011) οι τέχνες «...αποτελούν πλούσιο δυναμικό πληροφοριακό υλικό που ενισχύουν την αισθητική αντίληψη, διευρύνουν την κουλτούρα και εξελίσσουν την πολιτισμική συνείδηση...» (Κόκκος, 2011:39).

Την ίδια άποψη διατυπώνει και ο Fowler (1996) ο οποίος αναφέρεται στην έννοια της πολιτισμικής ενεργοποίησης των μαθητών δια μέσου των έργων τέχνης και υποστηρίζει την άποψη πως η επαφή των μαθητών με αυτά «...εντάσσει στο χώρο και τον χρόνο τις σκέψεις προάγοντας την πολιτισμική κουλτούρα, οριοθετεί το πολιτισμικό και ιστορικό μας πλαίσιο και παράλληλα αναγνωρίζει την ώσμωση των πολιτισμών...» (Fowler, 1996:55).

Η προαναφερόμενη διαδικασία οδηγεί τη σκέψη σε ποικίλες προεκτάσεις: κοινωνικές, πολιτικές, ιστορικές, προσωπικές και συμβάλλει στην ανάκληση από τη μνήμη δυνατών προσωπικών εμπειριών. Η ανάκληση αυτών των εμπειριών οδηγεί σε μια νέα επεξεργασία τους μέσα από την ενεργοποίηση του στοχασμού. Ο στοχασμός των εμπειριών οδηγεί στη μεταγνώση (Κόκκος, 2011:42).

Για την αποτελεσματική αξιοποίηση της μεθόδου στην εκπαιδευτική διαδικασία απαραίτητη είναι η κατάλληλη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα όπως: α) η σημασία της παρατήρησης έργων τέχνης, β) τα κριτήρια επιλογής έργων τέχνης για εκπαιδευτική χρήση, γ) οι τεχνικές παρατήρησης ανάλογα με το είδος του έργου τέχνης, δ) οι προϋποθέσεις ανάπτυξης διαδικασιών κριτικού στοχασμού από τους εκπαιδευόμενους, ε) η δόμηση εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε έργα τέχνης.

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΤΠΕ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η εξέλιξη του παγκόσμιου ιστού στη δεύτερη έκδοση του (web 2.0) δίνει τη δυνατότητα αξιοποίησης διαδραστικών ιστοσελίδων, δηλαδή ιστοσελίδων που επιτρέπουν την ενεργή εμπλοκή των μαθητών για αναζήτηση, μελέτη αλλά ακόμη και την ατομική ή συνεργατική παραγωγή κάποιου έργου τέχνης καθώς και για τη δημιουργία ψηφιακών φύλλων δραστηριοτήτων, σχεδίων μαθημάτων και σεναρίων που αξιοποιούν έργα τέχνης.

Οι εκπαιδευτικοί μεταξύ άλλων, μπορούν να αναζητήσουν εκπαιδευτικό υλικό και παραδείγματα (π.χ. <http://www.nationalgallery.org.uk/learning/teachers-and-schools/teachers-notes/>) εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που βασίζονται σε έργα τέχνης.

Υπάρχει η δυνατότητα για δημιουργία ερωτήσεων και απαντήσεων, κουίζ και διαλόγου μεταξύ των μαθητών, ανώνυμα ή επώνυμα μέσα από ατομικές ή/και ομαδοσυνεργατικές μαθησιακές δραστηριότητες όπου καλούνται στις ομάδες τους να παρατηρήσουν ένα έργο και να δώσουν απαντήσεις ή να συζητήσουν ζητήματα όπως:

- Τι τίτλο θα δίνετε σε αυτό το έργο τέχνης;
- Τι νομίζετε ότι δείχνει το συγκεκριμένο έργο τέχνης; Αν κλείσετε για λίγο τα μάτια τι είναι αυτό που μένει στο μυαλό σας από το συγκεκριμένο έργο τέχνης;
- Θα θέλατε να είχατε αυτό το έργο τέχνης στο σπίτι σας; Γιατί;
- Πώς σας κάνει αυτή η εικόνα να νιώθετε και γιατί νομίζετε σας προκαλεί αυτά τα συναισθήματα;
- Περιγράψτε τι ακριβώς βλέπετε να υπάρχει σε αυτό το έργο τέχνης.
- Ποια αντικείμενα μπορείτε να ξεχωρίσετε; Ποια σχήματα βλέπετε; Ποια σχήματα θεωρείτε ότι κυριαρχούν;
- Ποια χρώματα βλέπετε; Τι είδους χρώματα θεωρείτε ότι κυριαρχούν;
- Πώς ο καλλιτέχνης δίνει την αίσθηση του όγκου, χώρου και χρόνου; Ποια ώρα της ημέρας είναι κατά την άποψή σας και γιατί;

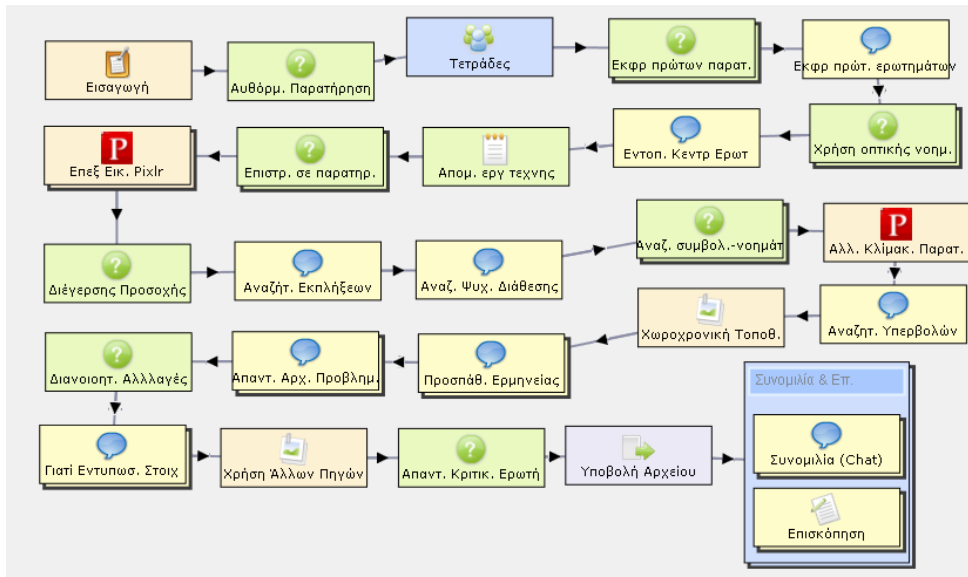
Ανάλογα με το είδος της δραστηριότητας οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ζητούν από τους εκπαιδευόμενους να δουν διάφορες απεικονίσεις τοπίων είτε ζωγραφικούς πίνακες είτε φωτογραφίες, (<http://www.martinpettinger.co.uk/landscapes.html>), είτε βίντεο με αποσπάσματα κινηματογραφικών ταινιών στις οποίες συγκρίνουν τις εικόνες που έχουν μπροστά τους και απαντούν σε κριτικά ερωτήματα.

Τα κυριότερα πλεονεκτήματα για τους εκπαιδευτικούς από την υλοποίηση αυτών των δραστηριοτήτων με τη διαμεσολάβηση των υπολογιστών είναι: α) η δυνατότητα καταγραφής και σύγκρισης των απαντήσεων των μαθητών, β) ο χρόνος προετοιμασίας των δραστηριοτήτων, γ) η

ταχύτητα και η ευκολία εύρεσης έργων τέχνης σε ψηφιακή μορφή, δ) οι δυνατότητες συνεργασίας με άλλους εκπαιδευτικούς.

Οι εκπαιδευτικοί στο πλαίσιο της επιμόρφωσης τους μπορούν να αναζητήσουν έργα τέχνης με βάση είτε το περιεχόμενο ενός συγκεκριμένου μαθήματος ή ενότητάς του, είτε με βάση ένα οριζόντιο θέμα (διαθεματικό) π.χ. σχέσεις σχολείου οικογένειας, ενδοσχολική βία, Πρόληψη κινδύνων στο Διαδίκτυο κλπ.

Οι εκπαιδευτικοί αξιοποιώντας τις ΤΠΕ και ιδιαίτερα το Διαδίκτυο μπορούν να καθοδηγούν τους εκπαιδευόμενους μπορούν να αξιοποιήσουν πόρους και κατάλληλα εργαλεία για την προσέγγιση και επεξεργασία έργων τέχνης με σκοπό την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης (Εικόνα 1).

Εικόνα 1: Παράδειγμα υλοποίησης μεθόδου Perkins σε LAMS

Ενδεικτικά κατά την επεξεργασία έργων τέχνης μπορούν να ζητηθούν από τους εκπαιδευόμενους να εντοπίσουν ορισμένα από τα ακόλουθα (http://lamscommunity.org/lamscentral/sequence?seq_id=1632265):

A) το θέμα, περιεχόμενο, νόημα του έργου (πορτρέτο, περιβάλλον, γεγονότα, φανταστικό, αφηρημένο) με την εικονική επίσκεψη σε ένα μουσείο και την ανακάλυψη των εικαστικών στοιχείων των πινάκων τα οποία φανερώουν π.χ. στοιχεία της προσωπικότητας των προσώπων που απεικονίζουν, να συνθέσουν σχήματα, (<http://www.kids.albrightknox.org/loader.html>), να δημιουργήσουν ένα πορτρέτο με βάση κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (http://kids.tate.org.uk/create/create_all_activities.shtm) ή να δημιουργήσουν ένα άλλο έργο τέχνης με απλά υλικά (http://kids.tate.org.uk/create/soap_carving.shtm).

B) τα εικαστικά-μορφικά στοιχεία, εικαστικές αρχές – έννοιες (σημείο – γραμμές, σχήματα, συμμετρία - ασυμμετρία, χρώμα – βασικά - ουδέτερα – θερμά – ψυχρά χρώματα, τόνος - απόχρωση, φως - σκιές, ρυθμός και μοτίβα), να αποκωδικοποιήσουν το έργο τέχνης με την αναγνώριση προσώπων και συμβόλων που χρησιμοποιήθηκαν (http://edu.warhol.org/ppt/Critical_Response.ppt, http://edu.warhol.org/ulp_crt_cr_s2.html). Επίσης μπορούν να βιώσουν και να μοιραστούν τα συναισθήματα (<http://www3.vangoghnmuseum.nl/vgm/index.jsp?page=425&lang=en>) που τους προκάλεσαν τα εικαστικά στοιχεία όπως π.χ. τα θερμά και ψυχρά χρώματα, ή κάποια λεπτομέρεια σε ένα σημείο ενός έργου τέχνης.

Γ) τις μορφές εικαστικών ή άλλων έργων τέχνης (π.χ. σκίτσο, ζωγραφική, κόμικς, γελοιογραφία, ψηφιδωτό, φωτογραφία, γλυπτική, μοντέρνα τέχνη), τη δημιουργία ενός έργου τέχνης αλλά και την διαμοίραση του για σχολιασμό από άλλους εκπαιδευόμενους (<http://www.tate.org.uk/learn>).

Δ) γνωστά έργα τέχνης – συγγραφείς, καλλιτέχνες, σκηνοθέτες ή άλλα θέματα ιστορίας της τέχνης (λογοτεχνικά, θεατρικά, ποιητικά έργα υψηλής αισθητικής αξίας, έργα καταξιωμένων δημιουργών ή ιδιαίτερης τεχνοτροπίας, όπως, των Picaso, Van Gogh, Ιακωβίδη, έργα βυζαντινής τέχνης) (<http://www.metmuseum.org/>). Μέσα από τη επεξεργασία ενός γνωστού έργου τέχνης οι εκπαιδευόμενοι θα αντιληφθούν ότι τα αντικείμενα απεικονίζουν πτυχές του χαρακτήρα του καλλιτέχνη (http://www.nationalgallery.org.uk/education/teachers_notes/).

Ε) απλά στοιχεία αισθητικής, κριτικής και ανάλυσης ενός έργου τέχνης συνδεδεμένα με ένα κριτικό ερώτημα (προτιμήσεις, γνώμες, περιγραφή, κρίσεις ενός έργου). (http://edu.warhol.org/ppt/Critical_Response.ppt)

ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Τα μοντέλα προσέγγισης έργων τέχνης παρέχουν ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο ο εκπαιδευόμενος σταδιακά προσεγγίζει ένα έργο τέχνης, εισέρχεται σε τομείς βαθύτερης κατανόησής του ενεργοποιώντας την κριτική και στοχαστική του διάθεση (Κόκκος, 2011:44).

Στη σχετική με το θέμα βιβλιογραφία περιγράφονται τέσσερα μοντέλα. Τα μοντέλα αυτά είναι των *Feldman, Brondy, Anderson και Perkins*.

Σύμφωνα με τον *Feldman* (1967) η προσέγγιση ενός έργου τέχνης γίνεται μέσα από τέσσερις αλληλοσχετιζόμενες φάσεις: περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και αξιολόγηση.

Το μοντέλο του *Brondy* (1972) το οποίο είναι συγγενές με αυτό του *Feldman* δίνει ενδιαφέρον στον τομέα ενεργοποίησης των αισθητικών παρατηρήσεων ενός έργου τέχνης (πχ. αναζήτηση σχημάτων, όγκων, τρόπου σύνδεσής τους) καθώς και στον εντοπισμό της εκφραστικότητας που αποπνέει το έργο τέχνης.

Το μοντέλο του *Anderson* (1993) περιλαμβάνει τις εξής στοχαστικές διεργασίες: *αρχική αντίδραση, περιγραφή, ερμηνεία, αξιολόγηση*. Παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με το μοντέλο του *Feldman*, αλλά διαφοροποιείται από αυτό στην πρώτη φάση της αρχικής αντίδρασης. Στο πλαίσιο αυτού του μοντέλου και ειδικότερα στην πρώτη φάση ο εκπαιδευόμενος προχωρά στη διατύπωση μιας ενστικτώδους αντίδρασης για το έργο που παρατηρεί.

Στα προαναφερόμενα μοντέλα η ανάλυση ενός έργου τέχνης στηρίζεται στον εντοπισμό και στην παρατήρηση ενός θέματος το οποίο προσεγγίζεται σταδιακά, ξεκινώντας από τα άμεσα αντιληπτικά χαρακτηριστικά για να καταλήξει στα «εσωτερικά-βαθύτερα» χαρακτηριστικά του, δηλαδή στο βαθύτερο νόημα του έργου.

ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ PERKINS

Σύμφωνα με τον *Perkins* η προσέγγιση έργων τέχνης γίνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε ο παρατηρητής να μπορεί να διακρίνει: α) τις βασικές δράσεις που ενεργοποιούν τη στοχαστική διάθεση, β) τις πιθανές ερωτήσεις που μπορούν να προκαλέσουν τη στοχαστική δράση, γ) τις διδακτικές ενέργειες που χρειάζεται να κάνει κάποιος προκειμένου να προκαλέσει στοχασμό. Τα τρία αυτά στοιχεία δομούν μια ολοκληρωμένη μεθοδολογία για στοχαστική παρατήρηση έργων τέχνης.

Το μοντέλο του *Perkins* θεωρείται πιο ολοκληρωμένο σε σχέση με τα προηγούμενα, καθώς μπορεί με ελάχιστες κάθε φορά τροποποιήσεις να έχει εφαρμογή στην προσέγγιση ποικίλων έργων τέχνης (Μέγα, 2002; Κούσουλας & Μέγα, 2005; Κόκκος & Μέγα, 2007).

Στο πλαίσιο της διαδικασίας παρατήρησης έργων τέχνης που προτείνει ο *Perkins* ο παρατηρητής υιοθετεί μια τεκμηριωμένη ματιά στην παρατήρησή τους. Δεν περιορίζεται μόνο σε αξιολογικές κρίσεις του τύπου «μου αρέσει» ή «δεν μου αρέσει», αλλά παρατηρώντας συγκεκριμένα στοιχεία του έργου τέχνης αναπτύσσει μεθοδευμένα μια επιχειρηματολογία η οποία δυναμώνει τη γνώμη του για το έργο τέχνης (Κόκκος & Μέγα, 2007:17).

Οι εκπαιδευόμενοι μέσα από αυτή τη διαδικασία όχι μόνο εμπλουτίζουν την αισθητική τους εμπειρία, αλλά παράλληλα καλλιεργούν μια κριτική- στοχαστική διάθεση (*Perkins*, 1994:87-89) απέναντι στα γεγονότα εντός και εκτός του εκπαιδευτικού πλαισίου. Το μοντέλο του *Perkins* αποτελείται από τέσσερις φάσεις οι οποίες είναι συσχετιζόμενες μεταξύ τους.

Πρώτη Φάση: Χρόνος για παρατήρηση

Στην πρώτη φάση οι εκπαιδευόμενοι παρατηρούν προσεκτικά ένα έργο τέχνης χωρίς να το ερμηνεύουν ή να το κρίνουν. Έρχονται σε μια πρώτη αισθητική επαφή με το έργο που παρατηρούν. Στο πλαίσιο αυτής της φάσης οι εκπαιδευόμενοι δεν προβαίνουν σε ερμηνείες, αλλά προβαίνουν σε «αντικειμενική παρατήρηση» αυτών που βλέπουν. Αξιοποιούν στην προσέγγιση του έργου τις προϋπάρχουσες εμπειρίες τους και προβαίνουν σε αρχικές εκτιμήσεις (*Perkins*, 1994:42-46).

Δεύτερη Φάση: Ανοικτή και περιπετειώδης παρατήρηση

Σε αυτή τη φάση οι εκπαιδευόμενοι παρατηρούν το έργο τέχνης με ανοικτό πνεύμα και δημιουργική διάθεση. Παρατηρούν προσεκτικά το έργο με τη λογική «*Τι θα ήθελε ο καλλιτέχνης να παρατηρήσουμε*». Σε αυτή τη φάση ενεργοποιείται η ανοικτή σκέψη με στόχο όχι την ερμηνεία του

έργου τέχνης, αλλά την καλύτερη δυνατή παρατήρησή του. Τα δεδομένα του έργου προσεγγίζονται με μια δημιουργικότερη ματιά (Perkins, 1994:54-56).

Τρίτη Φάση: Αναλυτική και βαθύτερη παρατήρηση

Στη φάση αυτή οι εκπαιδευόμενοι με βάση τα στοιχεία που συγκέντρωσαν στις προηγούμενες φάσεις εμβαθύνουν στην ερμηνεία του έργου. Προσπαθούν να δώσουν απαντήσεις στα ρωτήματα που τους γεννήθηκαν στις δύο προηγούμενες φάσεις. Παράλληλα εξηγούν, τεκμηριώνουν τις απόψεις τους, εξάγουν συμπεράσματα. Η αναλυτική παρατήρηση αυτής της μορφής αποτελεί έναν διεισδυτικό τρόπο προσέγγισης της πραγματικότητας, ο οποίος ενεργοποιεί τη στοχαστική διάθεση των μαθητών (Perkins, 1994:67-68).

Τέταρτη Φάση: Ανασκόπηση της διεργασίας

Στο πλαίσιο της τέταρτης φάσης οι εκπαιδευόμενοι προσεγγίζουν το έργο στην ολότητά του αξιοποιώντας την εμπειρία της παρατήρησης των προηγούμενων φάσεων. Αναστοχάζονται και προχωρούν στη γραφή ενός κειμένου σχετικά με όσα βίωσαν κατά τη διάρκεια της παρατήρησης, παρουσιάζοντας σε αυτό τους μετασχηματισμούς που επήλθαν στις αρχικές σκέψεις, παραδοχές και υποθέσεις τους για το έργο τέχνης. Σε αυτή τη φάση οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να χρησιμοποιήσουν ενεργητικές εκπαιδευτικές τεχνικές όπως δραματοποίηση, συζήτηση στην ολομέλεια, εργασία σε ομάδες κτλ (Μέγα, 2002).

Αυθόρμητη παρατήρηση

Πώς ήταν το σχολείο μιας άλλης εποχής;

Question 1:
Δείτε στο έργο, τα χρώματα, τις φιγούρες, το φως, τις σκιές, τα αντικείμενα, τη στάση του σώματος των παιδιών.
Σημειώστε εδώ τις πρώτες σας σκέψεις - παρατηρήσεις που κάνετε.

Answer:

Done

Εικόνα 2: The country school, Winslow Homer

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ PERKINS

Η μέθοδος αυτή εφαρμόστηκε σε ομάδα εκπαιδευτικών - φοιτητών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Σπουδές στην Εκπαίδευση» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, κατά το Ακαδημαϊκό Έτος 2012-2013, τμήμα Π1.

Για την εφαρμογή της μεθόδου χρησιμοποιήθηκε το έργο «Το επαρχιακό σχολείο» Πηγή: <http://www.wikipaintings.org/en/winslow-homer/the-country-school> (Εικόνα 2) το οποίο αποτέλεσε αφορμή για συζήτηση με τους εκπαιδευόμενους με βάση το κριτικό ερώτημα «Ποιοι παράγοντες διαμορφώνουν θετικό κλίμα σε μια εκπαιδευτική ομάδα;».

Στο παράρτημα της εργασίας (Παράρτημα 1) γίνεται αναλυτική παρουσίαση των φάσεων επεξεργασίας αυτού του έργου τέχνης. Στην πρώτη στήλη παρουσιάζονται οι βασικές ενέργειες των παρατηρητών. Στη δεύτερη στήλη καταγράφονται ενδεικτικά σχόλια που διατυπώθηκαν από τους εκπαιδευόμενους κατά την προσέγγιση του έργου τέχνης. Στην τρίτη στήλη καταγράφονται οι διδακτικές ενέργειες του εκπαιδευτικού. Στην τέταρτη στήλη περιγράφονται οι εκπαιδευτικές τεχνικές

μέσω των οποίων επιχειρείται η προσέγγιση των διαφόρων δράσεων στις φάσεις ανάλυσης του έργου τέχνης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αξιοποίηση έργων τέχνης για εκπαιδευτικούς σκοπούς αποτελεί μια σύγχρονη μέθοδο διδασκαλίας η οποία εκτός από την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της αισθητηριακής αντίληψης προσφέρει πολλαπλά οφέλη στους μαθητές. Οι μαθητές αναπτύσσονται γνωστικά, ψυχοκινητικά, συναισθηματικά και αισθητικά, δηλαδή ολιστικά. Η ανάπτυξη αυτή συμβάλλει στην βαθύτερη αντίληψη και κατανόηση όχι μόνο του εαυτού τους αλλά και της πραγματικότητας που τους περιβάλλει (Μέγα, 2011:62).

Οι μαθητές στο πλαίσιο της μεθόδου μαθαίνουν να αναγνωρίζουν και να σέβονται τις ιδέες, τις αντιλήψεις και τις αξίες των άλλων καθώς αντιλαμβάνονται και εμβαθύνουν σε αυτές μέσα από την παρατήρηση έργων τέχνης. Παράλληλα αποκτούν ενσυναίσθηση κατανοώντας τις σκέψεις, τα συναισθήματα και το σύστημα αξιών των «άλλων» όπως αυτά εκφράζονται στα έργα τέχνης συγκρίνοντάς τα με το δικό τους σύστημα αξιών. Στο πλαίσιο προσέγγισης και επεξεργασίας έργων τέχνης προετοιμάζονται κατάλληλα για την προσαρμογή τους στην κοινωνία καθώς αρχίζουν να κατανοούν την πολυπλοκότητα των φαινομένων και να προβαίνουν σε πολλαπλή ερμηνεία προβληματικών καταστάσεων.

Οι μαθητές καλλιεργούν την στοχαστική τους ικανότητα μέσα από την παρατήρηση έργων τέχνης προβαίνουν σε ερμηνεία συμβόλων και σε αναγνώριση σχέσεων. Παράλληλα αναπτύσσουν τη δημιουργική τους σκέψη αξιοποιώντας τη φαντασία και την εφευρετικότητα τους. Αναπτύσσουν ερευνητική διάθεση αξιοποιώντας κατάλληλα εκπαιδευτικά σενάρια στο πλαίσιο των οποίων τα έργα τέχνης αποτελούν αφορμή για περαιτέρω έρευνα. Επίσης αντιλαμβάνονται τις διασυνδέσεις μεταξύ των διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων (Μέγα, 2011:63) και οδηγούνται στη διαπίστωση πως για την κατανόηση και ερμηνεία ενός φαινομένου, μιας κατάστασης ή ενός γεγονότος απαιτείται η συνέργεια πολλών επιστημονικών κλάδων στο πλαίσιο ανάπτυξης της διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης.

Οι ΤΠΕ και ιδιαίτερα το Διαδίκτυο διευκολύνουν την υλοποίηση αυτής της μεθόδου και επιτρέπουν την αναλυτική καταγραφή των προβληματισμών των μαθητών. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ενσωματώνει ψηφιακά αντίγραφα ή αποσπάσματα έργων τέχνης σε μαθησιακές δραστηριότητες και να δίνει στους μαθητές την ευκαιρία για πολλαπλή θέαση, προσέγγιση, και ερμηνεία τους ατομικά ή συνεργατικά.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Κόκκος, Α.(2011). *Εκπαίδευση μέσα από τις Τέχνες*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κόκκος, Α. & Μέγα, Γ.(2007). Ερευνητικό έργο σε εξέλιξη: Κριτικός στοχασμός και τέχνη στην εκπαίδευση, *Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων*,12,σσ16-21.

Κούσουλας, Φ. & Μέγα, Γ.(2005). Γλώσσα και Τέχνη: Πρόταση για μια δημιουργική διδασκαλία. Έρευνα σε εκπαιδευόμενους του Δημοτικού Σχολείου. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 40,σσ 120-133.

Μέγα, Γ.(2001). Η αξιοποίηση της αισθητικής εμπειρίας στην Εκπαίδευση. Στο *Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό, τ.Α Γενικό Μέρος*, Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, σσ 62-80.

Μέγα, Γ.(2002). *Οι τέχνες ως μέσο αποτελεσματικής μάθησης: Το παράδειγμα του γλωσσικού μαθήματος*. Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Επιστημών Αγωγής, Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Anderson, T.(1993). Defining and structuring art criticism for education. *Studies in Art Education, A Journal of Issues and Research, Volume 34*, pp.199-208.

Broudy, S.(1972). *The Enlightened Cherishing: An Essay on Aesthetic Education*. Urbana, IL: University of Illinois Press and Kappa Delta Pi.

Efland, A.(2002). *Art and Cognition: Integrating the Visual Arts in the Curriculum*. New York: Teachers College Columbia University.

Eisner, E. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. New Haven and London: Yale University Press.

Feldman, E. (1967). *Arts as Image and Idea*. New Jersey: Prentice Hall.

Fisher, A.(2007). *Critical Thinking: An Introduction*. Cambridge University Press.

Fowler, Ch. (1996). *Strong Arts, Strong Schools*. London: Oxford University Press.

- Gardner, H. (1990). *Art Education and Human Development*. California, Los Angeles: The Getty Education Institute for the Arts.
- Papadakis, S., Giglione E. (2008). Enhancing critical thinking by providing cognitive skill-based question wizards in LAMS activities. In L. Cameron & J. Dalziel (Ed.) *2008 European LAMS Conference: Practical Benefits of Learning Design*, June 25th -27th, Cadiz, Spain.
- Perkins, D.(1994). *The Intelligent Eye: Learning to Think by Looking at Art*. California, Los Angeles: The Getty Education Institute for the Arts.
- Phillips, N. & Fragoulis, I.(2012). The use of art in the Teaching Practice for Developing Communication Skills in adult, *International Education Studies*, Volume 2,pp.132-138.
- Richard, P. & Elder, I. (2008).Critical Thinking: The Art of Socratic Questioning, *Journal of Developmental Education*, Volume 31, Issue 1, pp.36-37.
- Somekh, B. (2008) 'Factors affecting teachers' pedagogical adoption of ICT', in Voogt, J. and Knezek, G. (Eds.) *International Handbook of Information Technology in Primary and Secondary Education*. New York, N.Y: Springer. Pp. 449-460.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ: ΧΡΟΝΟΣ ΓΙΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΕΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ	ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ
1. Αυθόρμητη παρατήρηση	Δείτε το έργο, τα χρώματα, τις φιγούρες, το φως, τις σκιές, τα αντικείμενα, τη στάση του σώματος των παιδιών, τι παρατηρείτε;	Καλεί τους εκπαιδευόμενους να παρατηρήσουν το έργο	Ατομική εργασία
2. Έκφραση πρώτων παρατηρήσεων	Πως ήταν το σχολείο μιας άλλης εποχής;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να χωριστούν σε ομάδες και να γράψουν σε λεζάντες αυτό που παρατήρησαν από την επαφή τους με το έργο τέχνης	Εργασία σε ομάδες
3. Έκφραση πρώτων ερωτημάτων	Πως κάθονται τα παιδιά; Τι ρούχα φορούν; Τι μάθημα κάνουν;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να εκφράσουν τις πρώτες απόψεις τους στις ερωτήσεις, χωρίς να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα	Καταιγισμός ιδεών
4. Χρήση οπτικής νοημοσύνης	Τα ρούχα που φορούν τα παιδιά είναι φροντισμένα;	Καλεί τους εκπαιδευόμενους να χρησιμοποιήσουν αυτά που γνωρίζουν για το έργο με στόχο να τονωθεί η παρατηρητικότητα τους	Εργασία σε ομάδες
5. Εντοπισμός κεντρικών ερωτημάτων	Ποια συναισθήματα σας προκαλεί η θέαση του συγκεκριμένου έργου;	Καλεί κάθε εκπαιδευόμενο να εκφράσει τα συναισθηματά του	Συζήτηση
6. Απομάκρυνση από το έργο τέχνης		Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να στρέψουν το βλέμμα τους από το έργο, κάνοντας ένα σύντομο διάλειμμα	
7. Επιστροφή	Ποια στάση έχουν τα	Οι εκπαιδευόμενοι καλούνται να	Εργασία σε ομάδες

στην παρατήρηση	σώματα των παιδιών; Πώς κάθονται στην αίθουσα;	κυκλώσουν ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά του έργου και να διατυπώσουν και άλλες απορίες-ερωτήσεις σε σχέση με αυτό	Συζήτηση
-----------------	---	---	----------

ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ: ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΗΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΕΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ	ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ
1. Διέγερση προσοχής	Γιατί τα θρανία έχουν τη συγκεκριμένη διάταξη;	Ρωτά τους εκπαιδευόμενους να πουν τι συμβαίνει στην εικόνα	Ατομική εργασία
2. Αναζήτηση εκπλήξεων	Τι είναι αυτό πάνω από τον πίνακα; Γιατί η δασκάλα είναι τόσο ψηλά;	Καλεί τους εκπαιδευόμενους να εντοπίσουν παράξενα αντικείμενα- σχέσεις σε μακρο και μικρο επίπεδο	Καταιγισμός ιδεών
3. Αναζήτηση ψυχικής διάθεσης	Ποια είναι η ψυχική σας διάθεση από την θέση του συγκεκριμένου έργου;	Ρωτά τους εκπαιδευόμενους να πουν ποια ψυχική διάθεση τους προκαλεί το έργο	Καταιγισμός ιδεών
4. Αναζήτηση συμβόλων και νοημάτων	Το ντύσιμο των παιδιών δηλώνει την κοινωνική τους προέλευση;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να ανακαλύψουν το μήνυμα που υπάρχει πίσω από τους συμβολισμούς	Εργασία σε ομάδες
5. Αναζήτηση κίνησης	Η στάση του σώματος της δασκάλας δηλώνει αναμονή; Η στάση του σώματος των παιδιών δηλώνει επιφύλαξη;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να αναγνωρίσουν την κίνηση της εικόνας	Εργαζόμενοι οι εκπαιδευόμενοι σε ομάδες εντοπίζουν σε αντίγραφα του έργου την κίνηση που υπάρχει στο έργο και την σημειώνουν
6. Αναζήτηση τεχνικών εικαστικών στοιχείων	Υπάρχει ισορροπία στην εικόνα, καθώς και στον τρόπο που κατανέμεται το φως στα πρόσωπα των παιδιών και στην αίθουσα;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να αναγνωρίσουν συνδυασμούς χρωμάτων, σχέσεις όγκων, χρήση γραμμής πινελιάς	Εργασία σε ομάδες
7. Αλλαγή κλίμακας παρατήρησης	Τι παρατηρείτε στα πρόσωπα των παιδιών; Τι παρατηρείτε στα χέρια των παιδιών; Τι παρατηρείτε στα πόδια των παιδιών;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να κυκλώσουν στο έργο τέχνης μια ειδική περιοχή και να τη μελετήσουν. Τους ζητά να εντοπίσουν το κεντρικό θέμα σε σχέση με το περιφερειακό	Εργαζόμενοι οι εκπαιδευόμενοι σε ομάδες εντοπίζουν σε αντίγραφα του έργου το κεντρικό θέμα σε σχέση με το περιφερειακό (ουσιώδες από επουσιώδες)
8. Αναζήτηση υπερβολών	Μπορεί μια εικόνα να είναι τόσο σταθερή;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να	Καταιγισμός Ιδεών

		εντοπίσουν κάποιο σημείο υπερβολής στο έργο	
9. Χωροχρονική τοποθέτηση	Ποια στοιχεία έχετε να παρατηρήσετε σε σχέση με το σχολείο που απεικονίζει το συγκεκριμένο έργο τέχνης; (σχολείο 19 ^{ου} αιώνα)	Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει τα πρώτα στοιχεία του έργου. Αναφέρεται στο ιστορικο-κοινωνικό συγκείμενο της εποχής	Εμπλουτισμένη εισήγηση

ΤΡΙΤΗ ΦΑΣΗ: ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΕΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ	ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ
1. Επάνοδος στις εκπλήξεις και προσπάθεια ερμηνείας τους	Ποιο μήνυμα θέλει να μας μεταφέρει ο δημιουργός του έργου βάζοντας τα παιδιά να καθίσουν κατ' αυτόν τον τρόπο;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να εστιάσουν την προσοχή τους σε αυτό που τους προκάλεσε αίσθηση και στη συνέχεια να απαντήσουν στο ερώτημα, γιατί ο καλλιτέχνης δημιούργησε αυτή την έκπληξη.	Εργασία σε ομάδες Συζήτηση
2. Επάνοδος στο αρχικό κεντρικό ερώτημα, σε αυτό που μας ενδιαφέρει	Το συναίσθημα που αποπνέει το έργο είναι αυτό της αισιοδοξίας; Τα παιδιά θα μπορέσουν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους;		Εργασία σε ομάδες Συζήτηση
3. Εντοπισμός και προσπάθεια απάντησης αρχικών προβληματισμών	Γιατί η αίθουσα είναι άδεια μπροστά; Τι εποχή είναι; Από πού το καταλαβαίνουμε;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να απαντήσουν στα ερωτήματα που μέχρι τώρα δεν έχουν απαντηθεί, αξιοποιώντας στοιχεία και πληροφορίες που έχουν κρατήσει από τις προηγούμενες φάσεις μελέτης του έργου	Εργασία σε ομάδες
4. Διανοητικές αλλαγές	Αν απουσίαζαν ο πίνακας και τα θρανία θα άλλαζε η δομή του πίνακα; Αν τα χρώματα στα ρούχα των παιδιών ήταν διαφορετικά θα άλλαζε το μήνυμα;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να απομονώσουν μέρη του έργου ή να τα τροποποιήσουν ανάλογα	Καταιγισμός ιδεών Συζήτηση
5. Γιατί με εντυπωσιάζουν κάποια στοιχεία του έργου;	Είναι σημαντική η παρουσία της δασκάλας στο συγκεκριμένο σημείο;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να τοποθετήσουν το χέρι τους ή να κρύψουν με το χέρι τους κάποια στοιχεία από το έργο τέχνης. Στη συνέχεια τους ζητά να	Συζήτηση σε ομάδες

		παρατηρήσουν το τι ακριβώς θα συνέβαινε ως προς την ποιότητα του έργου τέχνης. Με αυτό τον τρόπο οδηγούνται στην ανακάλυψη της σημαντικότητας ενός αντικειμένου.	
6. Χρήση άλλων πηγών		Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να συγκρίνουν το έργο με άλλα έργα του ίδιου καλλιτέχνη της ίδιας περιόδου με το ίδιο ή με παρεμφερές θέμα. Τους προτρέπει να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές και να σκεφτούν γιατί υπάρχουν αυτές οι ομοιότητες και διαφορές.	Εργασία σε ομάδες
7. Απάντηση κριτικού ερωτήματος Συμπεράσματα	<i>«Ποιοι παράγοντες διαμορφώνουν θετικό κλίμα σε μια εκπαιδευτική ομάδα»;</i>	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να εξάγουν τα συμπεράσματα λαμβάνοντας υπόψη τους την εμπειρία από τις προηγούμενες φάσεις. Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να απαντήσουν στα ερωτήματα που τους δημιουργήθηκαν κατά την αισθητική προσέγγιση του έργου τέχνης.	Ατομική εργασία και στη συνέχεια συζήτηση στην ολομέλεια

ΤΕΤΑΡΤΗ ΦΑΣΗ: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΕΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ	ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ
1. Ολιστική προσέγγιση έργου τέχνης	Τι νιώθω βλέποντας το συγκεκριμένο έργο τέχνης; Ποιο μήνυμα προκύπτει από την οπτική θέαση του συγκεκριμένου έργου σε σχέση με το κριτικό ερώτημα;	Ζητά από τους εκπαιδευόμενους να γράψουν τις σκέψεις τους για το έργο σε δύο παραγράφους: Στην πρώτη τους ζητά να γράψουν τις σκέψεις που είχαν αρχικά πριν την προσέγγιση του έργου τέχνης. Στη δεύτερη τους ζητά να γράψουν τις σκέψεις που έχουν τώρα μετά την προσέγγιση του έργου τέχνης.	Ατομική εργασία και Εργασία σε Ομάδες